

Rasismien laaja skaala

Raisa Simola ja Kaija Heikkinen (toim.): *Monenkirjava rasismi*. Joensuu University Press 2003. 274 s.

“Varhaisia rasistisia liikkeitä yhdistää fasismi ja moderni oikeistoradikalismi se, että ne ovat kaikki omalla tavallaan reaktioita valistukseen ja Ranskan vallankumouksesta alkaneeseen tasa-arvokehitykseen”, painottaa oululainen historioitsija Jouko Jokisalo Raisa Simolan ja Kaija Heikkisen toimittaman *Monenkirjava rasismi*-artikkelikokoelman avaustekstissä.

Suunnilleen saman asian Ranskan vallankumouksen merkityksestä rasismien ja fasismin syntyyn on todennut myös totalitarismia paljon tutkinut filsofi Hannah Arendt, johon kirjoittaja viittaakin. Jokisalon artikkeli ”Klassisesta rasismista kulttuuri- ja ekorasismiin” on hyvin perusteellinen ja nykyhetken ulottuva johdattelu aiheeseen. Jatkossa saamme tietää myös sen, miksi niin sanottu tieteellinen rasismi ei menestynyt meillä. Tähän perehdyttää toinen oululainen rasismi-tutkija, Pekka Isaksson, jonka teksti valottaa rotukeskustelua nimenomaan Suomen uudemman historian valossa.

Monenkirjavan rasismien toimittajat ja tekijäjoukko ovat suurimmaksi osaksi Joensuun yliopiston kasvattajia. Juuri Joensuuhun on ollutkin viime vuosina tunnettu ns. suomalaisena skinicitynä. Onko kaupunki sitten maineensa veroinen? Joku vääräleukahan ehdotti taannoin koko Pohjois-Karjalan nimenkin muuttamista ”Arjalaksi”.

Rasistisia rikoksia Joensuussa tutkinut Tarja Hilden-Paajanen esittää artikkelissaan, että vuosina 1995-1998 poliisin esitutkitapöytäkirjojen perusteella joen-

suulaisskineihin kohdistui 424 yksittäistä rikosepäilyä (ja rikosilmoituksia tehtiin vieläkin enemmän). Eriilisiin rikollisiin tekoihin syyllistyi yhteensä 48 skinitaustaista henkilöä, jotka kaikki olivat 15-20-vuotiaita nuoria miehiä. 75 % rikollisesta toiminnasta oli väkivalta- ja omaisuusrikoksia – siis esim. tappeluja, pahoinpitelyjä, varkauksia ja muuta ilkeää ulkomaalaisten omistamien liikkeiden ja autojen tuhoamista.

Joensuun päättäjät havahtuivat rasismiin tosissaan vasta 1990-luvun jälkipuoliskolla, kun kaupungin maine maailmalla alkoi kärsiä. Amerikkalaisen koripalloilijan pahoinpitely-yritys, lähtö kaupungista ja ulkomaalaisten lehtien kirjoittelu asiasta oli Joensuullekin liian paha imago-haitta. Aikaisemmin ulkomaalaisvastaiseen ”elintasopakolaiskirjoitteluun” tai kauppaliikkeiden outoihin varoituskyltteihin (”vain yksi venäläinen kerrallaan”) ei ollut puuttunut juuri kukaan. Ja jos joku puuttui, paikallislehdet saattoivat olla julkaisematta rasismista huolestuneiden kansalaisten kannanottoja, koska asia oli niin ”vähäpätöinen”. Niinpä esimerkiksi paikallaiskiintiönä Joensuuhun asutetuilla somaleilla oli 1990-luvun alussa hyvin vähän puolestapuhujia. Myös Joensuun yliopistomaailmassa herättiin myöhässä – väkivalta noteerattiin laajemmin vasta sitten, kun tummaihoisia tutkijakollegojakin oli uhkailtu. Mutta kun toimeen sitten tartuttiin, niin esimerkiksi yliopiston kampukselta alkanut rasismien vastainen mielenosoituskulkue olikin vuosikausiin laajin mielenilmaus Pohjois-Karjalassa.

Professori M’ammed Sabour oli yksi niistä joensuulaistutkijoista, joka tiedosti kaupungissa

leviävän rasismien jo sen ensi asteella – sekä kantapään kautta että tuttavapiirinsä raportoimana. Sabourin artikkeli on teoreettisesti pätevää tekstiä ja samalla 16 haastattelun (1997-98) perustuva empiirinen läpileikkaus Joensuun 1990-luvun loppupuolen ilmapiiristä afrikkalaisin silmin. Sabourin johtopäätökset sosiaalisen ja kulttuurisen syrjäytymisen – tai syrjäyttämisen – akselilla ovat perin pessimistiset.

Vesa Puuronen johtama akatemiaprojekti Joensuun skinit – yhteisön tuote? yhdisti vuosina 1998-2001 joukon skini-ilmien tutkijoita äärimmäisen ajankohtaisen teeman ympärille. *Monenkirjava rasismi* -kirjassa Puuronen erittelee ilmiön mikrotasoa. Arkipäivän rasismihan ei ole ainoastaan epätasa-arvoa, etnistä syrjintää ja avointa väkivaltaakin julistava ideologia, vaan se voi näkyä peitetysti ihmisten asenteissa, kanssakäymisessä, vitseissä ja puhutteluissa. Puuronen palauttaa tekstissään, kuten Sabourkin, ”toisen” poissulkemisen teoreettiset teesit ja käytännön ilmiöt katutasolle puuttuen myös muun muassa kouluissa ilmenneeseen nimitykseen, josta Joensuun 700 venäjänkielissä asukkaallakin on kosolti kokemusta.

Olga Davydova (ks. myös Davydova, *Idäntutkimus* 3/2003) ja Kaija Heikkinen valottavat artikkelissaan rasistisia ilmiöitä suhteessa inkerinsuomalaisiin paluumuuttajiin ja Suomessa asuviin venäjänkielisiin. Molemmat analysoivat sekä paluumuutokeskustelua että kirjallisuutta paljastaen paljon piilotettua asenteellisuutta niin päivälehdissä kuin virkamiestasolla. Inkerinsuomalaisuus osoittautuu välillä kliiseksi ja paluumuutto osin etniseksi paradoksiksi, jossa vastakkain asetetaan ”puhtaat” ja ”venäläistyneet” paluumuuttajat. Davydovan haastattelututkimus Petroskoissa paljastaa myös sen,

kuinka paluumuuttojonossa seisovat itsekin täyttävät suomalaisviranomaisten odotukset muuttuen haastattelutilanteessa suomalaisemmiksi kuin ovatkaan.

Professori Jukka Korpelan artikkeli ”Maakuntahenki – eräs rasismin muoto” on *Monenkirjavan rasismin* suurimpia lukunautintoja. Se ei jätä karelianismi-karjalaisuudesta kiveä kiven päälle. Korpela rinnastaa Pohjois-Karjalan itsekehuisen, nostalgisen ja sisäänlämpiävän ilmapiirin keskiaikaisen pakotettuun yhteisöllisyyteen, missä kylänvanhin julistaa mitä mieltä ”me” olemme tuomiten yksinvaltaisesti poikkeavat. Maakuntahenkien yltiökarjalaisuus saa Korpelalta huutia muun muassa savolaisvastaisuudessaan, mutta ajatukset lentävät helposti myös rajan toiselle puolen, pohjoiskarjalaisten Venäjä-suhteeseen. Jää helposti miettimään olisiko Joensuun skinni-ilmion syytä etsittävä paitsi pidemmästä historiasta, rajaseudun problematiikasta, yhteiskunnallisesta murroksesta – myös siitä alkeellisesta maakuntauhosta ja naiivin asenteellisesta kirjoittelusta, mitä paikallislehdet ovat 1990-luvulla harjoittaneet – ja harjoittavat yhä (ks. esim. sanomalehti *Karjalaisen* pääkirjoitus 28.9.2003 – ”Karjalan elämä ei voi roikkua vuodesta toiseen Suomen varassa”).

Paitsi ”neekerit”, ”ryssät” ja ”savolaiset”, myös muualta Joensuuhun muuttaneet ”junantuomat” ovat usein saaneet kuulla kunniansa paikallismediassa arvostellessaan pohjoiskarjalaista elämäntapaa, poliittista päätöksentekoa, sisäpiireissä sovitut kunnallispoliittisia ratkaisuja tai talouselämän ylivaltaa. Juuri tällaisessa yksiuolotteisessa sensuuri-ilmapiirissähän muhivat ennakkoluulot, kytävät arkipäivän rasismin monet muodot.

Monenkirjavan rasismi on nimensä mukaisesti moniulotteinen kirja. Se puuttuu myös muodikkaaseen monikulttuurisuuden problematiikkaan, josta Jari Kupiaisella on kirjan loppupuolella painavinta sanottavaa. Kupiaisen ”Mikä monikulttuurisuus?” -artikkeli kyseenalaistaa muun muassa suvaitsevaisuuden vaatimukset, joiden takaa nousee esiin eurooppalaisen ”suvaitsejan” herrasenne muualta tullutta ”suvaittavaa” kohtaan. Aito yhteisymmärrys on jotakin muuta, tasa-vertaisempaa. Toiselta oppimi-

nen – kykyä muuttaa omaa ajattelua. Mielenkiintoinen on myös Kupiaisen (Ulf Hannerzin mukaan) esittämä kulttuurisen kreolisoitumisen käsite, jossa uusi kulttuurinen ilmiö syntyy globalisoituvassa maailmassa lokaalitasolla, aitona sekoituksena omaa ja vierasta. Se ei enää palaudu kumpaankaan, sitä ei voi enää jäljittää herra ja orja-akselilla. Sille rasisminen tulkinta muuttuu äärimmäisen vieraaksi ja vastenmieliseksi.

Pentti Stranius

Venäjän geopolitiikkaa 2000-luvulla

Alpo Juntunen: *Itään vai länteen? Venäjän vaihtoehdot. Ajatuskirjat / Gummerus, 2003. 347 s.*

Raamattu tai Danten *Jumalainen näytelmä* ovat joskus olleet yleisesti hyväksytyjä kuvauksia ympäröivästä maailmasta, sen synnystä ja nykyisestä morfologiasta. Tutkimukseen perustuvan tiedon kehittyessä teosten käytötarkoitus on muuttunut eikä niitä enää pidetä kuvauksina maailmasta. Sen sijaan teoksille on toki jäänyt muita arvoja ja käytötarkoituksia. Maantiede on ollut ja on keskeisellä sijalla, kun eri sukupolvet eri maissa ovat muodostaneet käsitystään maailmasta ja oman maansa paikasta maailmassa. Myös Venäjällä maan karttakuva nousi keskeiseen osaan Venäjän aatteen etsinnöissä 1990-luvulla. Suurten mittakaavojen karttakuviin näkemyksensä perustava klassinen geopolitiikka nousi Venäjällä hyvin suosituksi ja geopolitiikan käsitteitä käyttäen on käyty vilkasta yhteiskunnallista keskustelua Venäjän kansainvälisestä asemasta. Muodostettiinpa duumaan geopolitiikan valiokuntakin.

Geopolitiikan ympärillä ja käsittein käydystä keskustelusta on Suomeen kantautunut vain satunnaisia kaikuja ja lähinnä silloin, kun keskustelu on koskettanut Suomen asemaa. Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitoksen erikoistutkija Alpo Juntusen tuore kirja määrittää puutteen korjaamisen tehtäväkseen. Venäläinen geopolitiittinen keskustelu tuodaan suomalaisten lukijoiden ja Maanpuolustuskorkeakoulun opiskelijoiden (teosta käytetään oppikirjana) ulottuvilte.

Ensi lehdillä lukijalle tehdään selväksi, että tutkimuskohde ”tuntee pakkasen ja helteen sekä raudan että veren, eikä niihin arvoihin pidä sekoittaa teleologisia kuvitelmia ikuista rauhaa rakentavasta geopolitiikasta”. Tätä linjaa tukien lähteissä korostuvat venäläiset lähteet, koska tekijän mukaan vain niiden avulla löytyy venäläisen geopolitiikan linja ja kehitys, joiden tutkimus on työn tarkoituksena.

Kirjan alussa esitellään lyhyesti klassista geopolitiikkaa ja sen rantautumista osaksi Venäjän aatteen pohdintaa ja aatehistoriaa. Sen jälkeen syvennyttään geopo-